

**Bedømmelse af ph.d.afhandling
for cand.comm. og jordemoder Jytte Aagot Møller og
cand.med. Bente Holm Nielsen**

Jytte Aagot Møller og Bente Holm Nielsen har d. 31. december 1997 afleveret en fælles ph.d.afhandling: *Jordemoderfaglig teori og metode I og II* til bedømmelse ved Institut for Historie og Samfundsforhold ved Roskilde Universitetscenter.

Institutbestyrelsen har udpeget et bedømmelsesudvalg bestående af fagredaktør Hanne Rimmen Nielsen, lektor Anette Warring og lektor Karen Sjørup til at bedømme den indleverede afhandling.

Afhandlingen falder dog i to afgrænsede dele for hver af de to ph.d.studerende. Sammenhængen mellem de to afhandlinger er etableret gennem et fælles resumé (2 sider), og de enkelte dele skal her derfor primært bedømmes individuelt.

Bedømmelse af ph.d.afhandling for Jytte Aagot Møller

Jytte Aagot Møller er cand.comm. fra Roskilde Universitetscenter 1990 med historie og kommunikation. Forud for denne uddannelse praktiserede hun i en årrække som jordemoder. Hun har siden 1992 været indskrevet ved Institut for Historie og Samfundsforhold som ph.d.studerende.

Jytte Aagot Møllers del af afhandlingen indeholder et arbejde udført for Den Alm. Danske Jordemoderforening: *Beskrivelse af jordemoderområdet bind 1 og 2* (401 sider og bilag med lovoversigt, efterskrift, litteraturfortegnelse m.m.), som med undtagelse af tre mindre kapitler er skrevet af Jytte Aagot Møller, samt en mindre rapport: *Jordemoderfaglig teori og metode I* (31 sider), som beskriver resultaterne af den førstnævnte undersøgelse. Arbejdet kan ses som et pionérbeskrivelse, idet det er et af de første udtryk for jordemødrenes behov for at videnskabeliggøre deres fag. Det følger deraf, at arbejdet har et meget praksisrettet perspektiv, ligesom det illustrerer en frugtbar anvendelse af andre faglige dimensioner i denne videnskabeliggørelse. Her således historiefaget.

Undersøgelsen er en historisk analyse af jordemoderfagets udvikling siden gennemførelsen af centerordningen i 1974 i forbindelse med loven om svangerskabshygiejne og fødselshjælp i 1972. Loven afløste den tidligere, som blev gennemført i 1945, og som var baseret på ret til vederlagsfri helbredsundersøgelser i svangerskabet og loven om distriktsjordemødre fra 1953 (selvom princippet om distriktsjordemødre dog havde eksisteret siden 1810).

Problemstillingen for arbejdet har været: Hvilke værdier har overlevet fra distriktsjordemoderordningen, og hvordan. Den har fuseret på to tilsyneladende uforenelige professionelle holdninger til svangerskab og fødsel: Den ene, at ingen fødsel er normal, før den er overstået. Den anden, at graviditet og fødsel ikke er nogen sygdom, at fødsel er en naturlig afslutning på graviditeten, og at begge processer for de fleste forløber komplikationsfrit.

Undersøgelsen har en helt overvejende deskriptiv karakter, og det kan være vanskeligt at afgrænse den tekst og de problemstillinger, som er skabt med henblik på afhandlingen, ligesom sammenhængen og argumentationskæder med sammenhæng til de teoretiske overvejelser i Bente Holm Niensens del af afhandlingen ikke etableres. Man savner således et formidlende mellemlid

mellem Jytte Møllers deskriptive del og Bente Holm Nielsens etisk-filosofiske del af afhandlingen. Dette bliver endnu mere vanskeligt, fordi det nævnes, at teksten i Jytte Møllers del af afhandlingen som sådan er blevet udvalgt af en redaktionsgruppe.

Beskrivelse af jordemoderområdet indeholder 5 kapitler, hvoraf dog to delkapitler: Kap. 3.1. og 4.1. er udarbejdet af Helen Cliff og hele Kap. 5 af DADJ's sekretariat.

Kapitel 1 er præsentation, resumé og konklusion samt DADJ's anbefalinger.

Kapitel 2 gennemgår baggrunden for og formålet med arbejdet. Baggrunden angives som varslingen af et nyt lønsystem i det offentlige i 1995. Formålet angives som: At fremlægge en beskrivelse af området, der kan blive læst af arbejdsgiverne og de andre lønmodtagerorganisationer inden for KTO i forbindelse med DADJ's deltagelse i overenskomstforhandlinger og i mulige forhandlinger om et nyt lønsystem. Og et tillægformål: At give et fornyet grundlag for videreførelse af den jordemoder-interne debat om eget fag, om fagets midler og udviklingsmuligheder og ikke mindst om centerordningen.

Kapitel 3 er en historisk gennemgang af fagets udvikling i forbindelse med og siden centerordningens gennemførelse, dog med 3.1. skrevet af Helen Cliff om jordemoderfagets historie før centerdannelsen. Kapitlet er en grundig historisk gennemgang af lovgivningen på området op til centerordningen, den praktiske organisering af jordemoderarbejdet i samme periode, lovgivningsarbejdet samt mere sporadisk den politiske debat. Der redegøres bl.a. for de nye retningslinier, hvorefter alle fødsler skulle foregå på specialafdelinger kombineret med størst mulig selvbestemmelse for den fødende kvinde, hvilket blev indfriet gennem de såkaldte ABC-afsnit. Tilsvarende blev faderens rolle opvurderet, ligesom den praktiserende læge blev tildelt en koordinerende rolle.

Kapitel 3.5. beskæftiger sig med tendenserne her i 1990'erne: Der nævnes tre tendenser: Tendensen til at den medicinske model afvikles til fordel for en kvindecentreret fødselshjælpsmodel, tendensen til kvalitetsudvikling som politisk krav, og endelig tendensen til biomedicinsk forskning, som til gengæld knytter jordemodergruppen tættere til humanistisk og samfundsvidenskabelig forskning.

Kapitel 4 er en gennemgang af jordemødrenes uddannelsesforhold og videreuddannelse i perioden (hvoraf Helen Cliff dog har skrevet det første delafsnit 4.1.). Udviklingen i grunduddannelsens lovgrundlag og organisering i perioden beskrives, evalueringscenterets evaluering af uddannelsen i 1994 diskuteres og tilsvarende oplægget til reform af de mellemlange videregående uddannelser i 1997. Diskussionen om efter- og videreuddannelse er primært baseret på et oplæg af Henning Salling Olesen, som kommenterer efter- og voksenuddannelsesreformen fra 1996 og dens virkning på FTF-området.

Generel vurdering af Jytte Aagot Møllers arbejde:

Jytte Aagot Møllers arbejde er vanskeligt at vurdere, fordi det indgår i anden sammenhæng både eksternt i forhold til undersøgelsen af jordemoderområdet og internt i samarbejdet med Bente Holm Nielsen.

Det gælder for denne som for Bente Holm Nielsens del af afhandlingen, at der er et betydeligt debat-element i undersøgelsen. Der er en eksplicit interesse i at fremme et bestemt fagpolitisk formål, nemlig den kvindecentrerede fødsels- og svangrehjælp. Dette står i modsætning til en medicinsk centreret model, hvor lægevidenskaben og lægestanden har ansvaret for såvel praksis

som for udviklingen af området. Dette skal dog ikke ses som en faglig indvending mod afhandlingen, idet udvalget anser dette formål for helt legitimt.

Jytte Møller har i al væsentlighed brugt lovstof samt i mindre grad foreningens tidsskrift og arkivmateriale som kildegrundlag. Dette er da også relevant, idet, som det også påpeges i afhandlingen, jordemoderområdet er et i særdeleshed lovreguleret område. Men det bliver ikke klargjort, hvordan dette lovstof er udvalgt, ligesom der heller ikke er foretaget metodiske overvejelser over det at bruge lovstof som kilde i historiske undersøgelser. Tilsvarende er der heller ikke redegjort for indholdet af og systematikken i anvendelsen af foreningens arkivmateriale. Lovstoffet er kun i mindre omfang relateret til den politiske debat samt den sociale praksis i og omkring faget. Dette er en mangel i forhold til at forstå den sociale virkelighed, hvori lovgivningsarbejdet udfolder sig, idet den store lovgivningsinteresse på området afspejler en generel politisk interesse og debat på området i forbindelse med forandringer i mentaliteten og velfærdsorganiseringen.

Jytte Møller fremhæver, at hun har brugt to metoder i sit arbejde: En historisk kronologisk metode og en problemorienteret metode. Imidlertid kunne der nok stilles spørgsmål ved hendes entydige jordemoderinterne tilgang, som begrænser den horisont, inden for hvilken spørgsmål kan stilles. Knut Kjeldstadli's historiske grundbog nævnes som kilde til overvejelser over den historiske metode, men det forekommer bedømmelsesudvalget, at hans overvejelser bliver anvendt meget selektivt.

Jytte Møller forfølger konsekvent sine to begrebspar "womancentered care" sat overfor "medical model of care" og begreberne "kendthed" og "kontinuitet" knyttet til jordemoderens praksis. Denne konsekvens betyder også, at del-afhandlingen fremstår som et afrundet hele i sig selv. I sin begrebsanvendelse dokumenterer Jytte Møller desuden sit kendskab til den internationale, især engelske, jordemoderfaglige forskning og dennes resultater, som på relevant vis relateres til den danske udvikling og debat.

Det diskuteres, hvorvidt jordemodervæsenet kan beskrives som "profession", "semi-profession" eller "væsen", og dette er da også en vedkommende og relevant diskussion. Man kunne dog have ønsket sig, at denne var relateret til tilsvarende diskussioner og professionsteoretiske overvejelser i forbindelse med undersøgelser af de tilslægtede professioner eller semi-professioner som lægefaget og sygeplejen.

Jytte Aagot Møller fastholder, at "det altid tidligere har været hendes opfattelse, at jordemoderens forhåndskendskab til de svangres miljø og omgivelser og til de svangre burde genetableres som en integreret del af jordemoderfagligheden". Hun konkluderer dog, at centerordningen har bevaret kernen i det gamle jordemodervæsen, idet den har befordret, at jordemoderfaget har bevaret status som "væsen" og ikke er blevet til en semi-profession.

Der stilles ikke spørgsmål til, hvorvidt der kunne være et modsætningsforhold mellem de fødende kvinders og jordemødrenes interesser, mens modsætningsforholdet til lægestanden og lægevidenskaben betragtes som indiskutabelt. Den "medical model of care" betragtes som belastende for kvinderne. Imidlertid kan der vel hypotetisk tænkes modsætningsforhold mellem jordemødrene og de fødende kvinder, ligesom der kan tænkes at være et interessefællesskab mellem de fødende kvinder og repræsentanter for lægestanden.

Man kunne vel tænke sig unge førstegangs-fødende kvinder, som ville foretrække at føde med en ung kvindelig gynækolog i stedet for en ældre jordemoder - og på den måde kombinere den medicinske og den kvindecntrerede tilgang til fødselshjælp, ligesom det i forbindelse med den generelle praksis med faderens forventede deltagelse ved fødslen måske ikke længere er så oplagt, at fødslen bør være et rent kvindeanliggende. Der er således en række normative udsagn og positioner, som nok burde have været udbygget og nuanceret. Der er vel også et væsentligt skel mellem spydspidsforskningen inden for teknologisk manipulation med befrugtning, graviditet og fødsel og så den daglige lægelige rutine i samarbejdet med jordemødrene på en lokal fødeafdeling.

Det svækker nok også afhandlingens standpunkt og i videste konsekvens jordemodervæsenets position som sådan, at der ikke findes nogen væsentlig interesseartikulation fra de fødende kvinder, der støtter en jordemodercentreret frem for en medicinsk orienteret fødselshjælp. Tværtimod kan man vel tale om, at mange kvinder bl.a. i forbindelse med infertilitet søger en teknologi- og medicinsk orienteret tilgang til svangerskabet.

I kapitlet om jordemødrenes uddannelse, videre- og efteruddannelse kunne man have ønsket en diskussion af sammenhængen mellem de teknologiserede fødsler og jordemødrenes uddannelse og efteruddannelse. I afsnittene om videre- og efteruddannelse diskuteres primært forhold vedrørende lønarbejdsforholdene af jordemødre, mens behovet for en teknologisk orientering af uddannelseselementerne slet ikke berøres. Det forekommer udvalget, at Jytte Møller i dette kapitel i lidt for stort omfang har baseret sig på Henning Salling Olesens oplæg.

Da der er tale om en samtidshistorisk undersøgelse kunne en relatering til den samtidshistoriske kontekst have været ønskelig: Det gælder på den ene side faktuelle oplysninger som børnetal, børnedødelighed, udbredelsen af seksuelt relaterede sygdomme, abort osv., og på den anden side udviklingen i velfærd og den politiske debat. Mange af disse historiske fakta fremgår, men helt usystematisk, mens andre - og helt relevante - slet ikke indtænkes.

Endelig gælder det, at referencesystemet er uigennemskueligt og ofte ikke forsynet med tilstrækkelige oplysninger.

Bedømmelse af ph.d.afhandling for Bente Holm Nielsen

Bente Holm Nielsen er uddannet cand.med. fra Københavns Universitet, men indleverede i 1990 speciale i historie i samarbejde med Jytte Møller. Hun har siden 1992 været indskrevet som ph.d.studerende ved Institut for Historie og Samfundsforhold.

Bente Holm Niensens del af afhandlingen: *Jordemoderfaglig teori og metode II* har et omfang på 178 sider samt index, litteraturfortegnelse, curriculum vitae samt oversigt over ph.d.kurser og andre forskningsrelevante aktiviteter.

Afhandlingen beskæftiger sig med "svangreperspektivet som beskyttelsesværdigt" hvilket i sig selv gør titlen på del-afhandlingen noget misvisende. Bente Holm Nielsen hævder således, at der i Danmark ikke er focus på dette, men i stedet på en medicinsk orienteret tankegang, hvor det medicinske indgreb på fødende, foster og nyfødt barn ikke problematiseres.

Afsnit A beskæftiger sig med udledningen af begreber. Bl.a. begrebet "svangreperspektivet", som historiserer svangerskabsbegrebet bl.a. gennem en fastholdelse af tidligere perioders indlemmelse

af tiden omkring og umiddelbart efter fødslen i svangerskabet. Tilsvarende problematiseres også forplantningen som indgangen til svangerskabet, ikke mindst fordi de moderne teknologier har forrykket både den tids- og stedmæssige sammenhæng mellem forplantning og svangerskabets begyndelse.

Afsnit B beskæftiger sig med forholdet mellem svangerskab og forplantningsteknologi og de etisk-filosofiske positioner, hvorudfra man griber ind i naturlige processer. Det drejer sig bl.a. om det, som kaldes svangerskabet som epigenetisk (indenfor-skabelse) fænomen og det, som kaldes ectogenese (udenfor-skabelse).

Afsnit C er en historisk gennemgang af udviklingen fra svangerskabshygjehjælp til kloning og kvindernes ret til selvbestemmelse bl.a. i forhold til provokeret abort. Det fremhæves, at udgangspunktet for lovgivningsarbejdet i 1945 var menneskeforbedring byggende på en negativ eugenisk tankegang i forbindelse med udbredelsen af syfilis fra moder til barn, og at loven fra da af har virket uproblematisk. Siden er fødslerne rykket ind på hospitalerne, og reagensglasbefrugtning og opbygning af biobanker er blevet en fremvoksende realitet. Formen i afsnittet er temmelig løs og præget af, at det er de enkelte ekstreme konsekvenser af det forskningsmæssigt mulige, som præsenteres, snarere end den gennemsnitlige hverdagsfødsel.

Afsnit D er et metodeafsnit, der søger at beskrive en metode, der indfanger det ubeskrivelige, nemlig forholdet mellem kroppens natur og den sociale proces, hvori kroppens mekanismer udfolder sig. I dette tilfælde svangerskabet, hvis naturlige cyklus er blevet ganske forandret gennem manipulationer med såvel mulig adskillelse af moderskabets ophav og den svangre krop, mulighed for svangerskab uden for kroppen og mulighed for fosterets overlevelse, efter at kun halvdelen af svangerskabet er gennemlevet i kvindens krop. Dette stiller spørgsmål ved fosterets ophav og rettigheder. Bente Holm Nielsen opstiller en teori om "domæner", eller, hvad andre ville kalde diskursive formationer, inden for hvilke svangerskab tematiseres: Det juridiske, det naturvidenskabelige og det etiske domæne. Og der afgrænses tilsvarende tre forskellige kønsdefinitioner, der virker inden for de tre domæner som henholdsvis genokøn, fænokøn og kvinde-køn. Disse sammenhænge fastholdes dog ikke systematisk

Afsnit E er et afsnit om jordemoderfaglig teori og metode. Her søger Bente Holm Nielsen at relatere sin teoretiske diskussion til Jytte Møllers beskrivelse af jordemoderområdet. Det diskuteres, om jordemødrene skal opfatte sig selv som sundhedspædagoger. Det diskuteres, hvordan jordemoderen skal forholde sig til "form-ændringerne" fra ikke-krop til krop og hvordan fødselshjælpen, som jordemoderen yder, adskiller sig fra lægens. Der gennemgås rituelle forestillinger, som er knyttet til fødslen, og de forestillinger, som måske for altid ændrer kvindens bevidsthed og selvopfattelse.

I afsnit F gennemgås en række teoretiske positioner, som afhandlingen hviler på eller afgrænser sig fra. Her lægges der afstand til den danske kvindeforskning på området, uden at der dog er tale om en egentlig vurdering af dens bidrag. Snarere peges der på teoretikere som Elin Appel, Simo Køppe, Carol Macmillan, Donna Haraway, Lena Kjems og Peter Zinkernagel. Dette begrundes med, at at ph.d.kandidaten vil fastholde konsistenskravet fremfor formkravet. Man kunne dog dertil indvende, at det at man forventes at relatere sig til den nyeste forskning på nært beslægtede områder også er et konsistenskrav. Samtidig er der en række af de teoretikere, der fremhæves som væsentlige inspirationskilder, som kun indgår helt sporadisk i dette afsluttende kapitel og ikke refereres i de øvrige.

Generel vurdering af Bente Holm Nielsens arbejde:

Det kan være vanskeligt at identificere del-afhandlingens problemstilling præcist, ligesom det er vanskeligt at afkode dens metode. Den opererer ikke inden for vel-identificerbare akademiske traditioner og benytter sig af en række begreber, som er udledt af afhandlingens egen etisk-politiske argumentation. Det forekommer, at en række af disse er indbyrdes delvis selvmodsigende, og at udledningen af begreberne ofte bygger på eksempler, der kan virke mere ekstreme end repræsentative.

Til gengæld er synsvinklen glimtvis original og dokumenterer, at dette felt både ignoreres og forudsætter indfaldsvinkler fra mange forskellige fagtraditioner. Afhandlingen byder på en mangfoldighed af begreber, der udledes af teorier, som dog ikke formidles systematisk. Metoden kan nærmest betragtes som en filosofisk diskursanalyse. Bente Holm Nielsen afgrænser sig til gengæld fra main-stream kvindeforskning, uden at der derfor er referencer til den, og hvis resultater tilsvarende ikke refereres eller diskuteres.

Det gælder for dette arbejde lige som for Jytte Aagot Møllers, at debatindholdet er stort. I modsætning til Jytte Møllers altovervejende deskriptive arbejde, er Bente Holm Nielsens arbejde næsten udelukkende teoretisk. Det er vanskeligt at vurdere arbejdet ud fra traditionelle akademiske kriterier, fordi især Bente Holm Nielsen har insisteret på at beskæftige sig med det etisk-filosofiske spørgsmål om livets opståen i forbindelse med den medicinske teknologiske stadig voksende muligheder for at manipulere med samme, om fostrets retsstilling samt den svangre kvindes ret til at bestemme over det liv, som lever i hendes krop.

Imidlertid lykkes det for Bente Holm Nielsen at bringe en række helt konkrete og relevante problemstillinger på banen. Det gælder således alle de særlige retsmæssige problemstillinger, der opstår, når der ikke længere er et naturligt samhörighedsforhold mellem foster og den svangre kvinde i de ni måneder, som et naturligt svangerskab varer. Det gælder såvel rettighederne til og for befrugtede æg, rettighederne for det aborterede foster, som måske kan leve efter en provokeret abort trods moderens ønske, det ufødte barns ret til en naturlig fostervækst, kvinders rettigheder i forhold til lægevidenskabens anvisninger og tilbud.

Bente Holm Nielsen samler i sin argumentation elementer fra medicinsk, juridisk og filosofisk videnskabelighed. Hun bevæger sig ud i en meget omfattende diskussion, som på én gang er relevant og skræmmende og samtidig også ekstrem. Hun skelner således ikke mellem det medicinske mulige og den faktiske praksis på området, men kræver at der må tages stilling til konsekvenserne af det mulige. Hun har uden tvivl ret i, at den medicinsk-teknologiske udvikling fordrer en stillingtagen til menneskeretsbegreber på hidtil ukendte niveauer, men ignorerer samtidig at juridiske konsekvenser normalt først tages, når problemet har antaget et vist omfang.

Således er Bente Holm Nielsens arbejde og diskussioner så meget uden for den videnskabelige diskurs, at hun har vanskeligt ved at finde diskussionspartnere og dermed opnå en perspektivering på grundlag af en sådan debat.

Flertalsindstilling for Jytte Aagot Møller: Et flertal indstiller, at Jytte Aagot Møller indstilles til ph.d.graden. Dette sker i anerkendelse af, at der er gjort et omfattende og nyskabende arbejde inden for et felt nemlig den jordemoderfaglige profession og dennes særtræk, som er hidtil ganske uopdyrket.

Begge dele af afhandlingen har en tværvideenskabelig metodisk tilgang, mens dog Jytte Møllers historiske beskrivelse af fagets historie gennem en 25 årig periode er mere specifikt henførbart til historiefagets tradition og metodegrundlag. Samtidig har hun systematisk forfulgt sin problemstilling og sine grundlæggende begreber. Dermed lader Jytte Møllers arbejde sig vurdere inden for rammerne af en historievidenskabelig metode.

Hun har benyttet sig af velkendte kildestudier, men ikke helt levet op til de faglige krav til systematik i sådanne studier. Hun har således ikke fremstillet systematikken i sin kildeudvælgelse. Hun har heller ikke konsekvent relateret sin problemstilling til den samtidige udvikling af den sociale praksis.

Et mindretal deler i al væsentlighed ovenstående bedømmelse af Jytte Aagot Møllers afhandling men indstiller ikke kandidaten til forsvar af ph.d.graden, idet der lægges vægt på, at afhandlingen ikke lever op til de metodiske krav et arbejde på ph.d.niveau bør opfylde. For denne bedømmelse er det ikke afgørende, at de historieteoretiske overvejelser er fremlagt helt summarisk og selvmodsigende og i øvrigt ikke er i overensstemmelse med den faktiske fremgangsmåde i afhandlingen. Derimod vejer det tungt, at såvel udvælgelsen som anvendelsen af kildematerialet savner både begrundelse og systematik.

Indstilling for Bente Holm Nielsen: Bedømmelsesudvalget indstiller, at Bente Holm Nielsen ikke indstilles til forsvar af ph.d.graden. Udvalget finder ikke, at denne del-afhandling har en tilstrækkelig videnskabelig systematik og heller ikke, at den leverer en konsekvent analyse baseret på en gennemgående begrebsanvendelse. En række af de præsenterede begreber synes at skride undervejs, ligesom den forskningsmæssige inspiration og position i forhold til tilgrænsende teoretiske analyser heller ikke gennemføres systematisk. Betragtet som et velkvalificeret debatindlæg kan afhandlingen imidlertid ses som både original og fremsynet.

Hanne Rimmen Nielsen

2/9 - 1998

Hanne Rimmen Nielsen

Anette Warring

4/9 - 98

Anette Warring

Karen Sjørup

3/9 - 98

Karen Sjørup

Emne for Jytte Aagot Møllers ph.d.forelæsning:

“Diskutér de historiske betingelser for “woman-centered care” i jordemoderpraksis belyst gennem faser i den velfærdsstatslige udvikling i perioden 1972-98”